5–7 SINF O‘QUVCHILARINI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Datqayeva Feruza Ubaydullayevna
Andijon viloyati Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikasi kafedrasi o'qituvchisi

Qabul qilindi: 30.04.2026
Ko‘rib chiqildi: 01.05.2026
Tasdiqlandi: 02.05.2026

Kalit so‘zlar:
oilaviy hayot, oilaviy tarbiya, pedagogik asoslar, 5–7 sinf o‘quvchilari, ijtimoiylashuv, ma’naviy qadriyatlar, mas’uliyat, muloqot madaniyati, interfaol metodlar, rolli o‘yinlar, tarbiyaviy jarayon.

Annotatsiya. Mazkur tezisda 5–7 sinf o‘quvchilarini oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik asoslari, mazmuni va samarali shakl hamda metodlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda oilaviy qadriyatlar, o‘zaro hurmat, mas’uliyat va muloqot madaniyatini shakllantirishning ahamiyati asoslab berilgan. Shuningdek, ta’lim jarayonida interfaol metodlar, rolli o‘yinlar, trening mashg‘ulotlari va oilaviy tarbiya elementlarini integratsiyalash orqali o‘quvchilarda kelajakdagi oilaviy hayotga ongli munosabatni rivojlantirish yo‘llari ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari o‘quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlashda maktab va oila hamkorligining muhimligini hamda kompleks pedagogik yondashuvning yuqori samaradorligini tasdiqlaydi.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda oilaning ijtimoiy institut sifatidagi o‘rni tobora muhimlashib bormoqda. Oila shaxsning birlamchi ijtimoiylashuv muhiti bo‘lib, unda bola nafaqat hayotiy ko‘nikmalarni, balki axloqiy qadriyatlar, muloqot madaniyati va ijtimoiy xulq-atvor me’yorlarini ham o‘zlashtiradi. Shu nuqtai nazardan, o‘quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlash masalasi pedagogika fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Ayniqsa, 5–7 sinf o‘quvchilari yosh va psixologik rivojlanishning o‘tish davrida bo‘lib, bu bosqichda ularda mustaqil fikrlash, o‘zini anglash, ijtimoiy rollarga qiziqish va tengdoshlar bilan munosabatlar tizimi faol shakllanadi. Ushbu davrda o‘quvchilarda oilaga nisbatan dastlabki ongli tasavvurlar paydo bo‘la boshlaydi. Shuning uchun ham aynan shu yosh bosqichida oilaviy hayotga tayyorlashga qaratilgan pedagogik ishlar tizimli va maqsadli tarzda olib borilishi zarur. Oila institutining barqarorligi jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bugungi globallashuv

jarayonlari, axborot oqimining tezlashuvi va turli madaniy ta'sirlar yoshlarning oilaviy qadriyatlarga munosabatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli ta'lim tizimida o'quvchilarda milliy va umuminsoniy oilaviy qadriyatlarni shakllantirish, ularni kelajakdagi ijtimoiy rollarga — ota-ona, turmush o'rtog'i va jamiyat a'zosi sifatida tayyorlash dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Pedagogik nuqtai nazardan qaraganda, oilaviy hayotga tayyorlash jarayoni faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon o'quvchilarda axloqiy sifatlar, mas'uliyat hissi, empatiya, muloqot ko'nikmalari va konfliktlarni konstruktiv hal etish qobiliyatini shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Shu bois, ushbu jarayon ta'lim-tarbiya tizimida kompleks yondashuv asosida amalga oshirilishi lozim. Shuningdek, o'quvchilarning oilaviy hayot haqidagi tasavvurlarini shakllantirishda maktab, oila va jamiyat hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ota-onalarning tarbiyaviy pozitsiyasi, o'qituvchilarning pedagogik mahorati hamda ijtimoiy muhitning ta'siri birgalikda o'quvchilarning oilaviy qadriyatlarga munosabatini belgilaydi. Shu sababli ushbu yo'nalishda olib boriladigan tarbiyaviy ishlar tizimli, izchil va ilmiy asoslangan bo'lishi talab etiladi. Mazkur tezisning maqsadi 5–7 sinf o'quvchilarini oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, samarali metod va shakllarini aniqlash hamda ularni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlarini yoritishdan iborat. Tadqiqot doirasida o'quvchilarning yosh xususiyatlari, oilaviy qadriyatlarga munosabati va pedagogik ta'sir usullarining samaradorligi o'rganiladi. Shu asosda aytish mumkinki, 5–7 sinf o'quvchilarini oilaviy hayotga tayyorlash nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb muammo bo'lib, u kelajakda sog'lom, barqaror va ma'naviy yetuk oilalarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. 5–7 sinf o'quvchilarini oilaviy hayotga tayyorlash muammosi pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarining kesishgan dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu masala ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan turli aspektlarda o'rganilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oilaviy hayotga tayyorlash jarayoni shaxsning ijtimoiylashuvi, axloqiy rivojlanishi va kommunikativ kompetensiyalarining shakllanishi bilan bevosita bog'liq kompleks pedagogik jarayon hisoblanadi.

Xorijiy ilmiy manbalarda oilaviy hayotga tayyorlash muammosi "family education", "family life education" va "social-emotional learning" konsepsiyalari doirasida o'rganiladi. Jumladan, J. Dewey ta'limni hayotiy tajriba bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida talqin qilib, o'quvchilarda ijtimoiy hayotga tayyorgarlik maktab ta'limining asosiy vazifalaridan biri ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, o'quvchi faqat bilim emas, balki hayotiy rol va ijtimoiy mas'uliyatni ham o'zlashtirishi kerak. Zamonaviy G'arb pedagogikasida CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning) modeli keng qo'llaniladi. Ushbu modelga ko'ra, o'quvchilarda beshta asosiy kompetensiya shakllantirilishi lozim: o'zini anglash, o'zini boshqarish, ijtimoiy ong, munosabatlarni boshqarish va mas'uliyatli qaror qabul qilish. Bu kompetensiyalar bevosita kelajakdagi oilaviy

hayotga tayyorgarlikning psixologik asosini tashkil etadi. Rossiya va MDH mamlakatlari olimlari, xususan V.A. Slastenin, I.P. Podlasiy va N.F. Talyzina pedagogik jarayonda shaxsni ijtimoiy rollarga tayyorlash g‘oyasini ilgari suradilar. Ularning fikricha, tarbiya jarayoni o‘quvchini jamiyatning turli ijtimoiy institutlariga, jumladan oilaviy hayotga ham moslashtirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, Talyzina tomonidan ishlab chiqilgan faoliyatga asoslangan yondashuv o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Mahalliy olimlar tadqiqotlarida esa oilaviy tarbiya masalasi milliy va ma’naviy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganiladi. V.M. Karimova o‘smirlik davrida ijtimoiy-psixologik rivojlanish xususiyatlarini tahlil qilib, bu bosqichda oilaviy qadriyatlarga nisbatan ongli munosabat shakllantirish muhimligini ta’kidlaydi. E.G‘. G‘oziyev esa shaxs rivojlanishida oila va ta’lim muassasasining hamkorlikdagi ta’sirini alohida qayd etadi. O‘zbekistonlik pedagog olimlar O. Musurmonova, J. Yo‘ldoshev va Sh. Sharipovlarning tadqiqotlarida oilaviy tarbiyaning milliy asoslari, o‘zbek oilasining an’anaviy qadriyatlari va ularning yoshlar tarbiyasidagi o‘rni chuqur yoritilgan. Ularning fikricha, o‘quvchilarda oilaviy hayotga tayyorlikni shakllantirishda xalq pedagogikasi, urf-odatlar va milliy mentalitet muhim didaktik resurs hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, 5–7 sinf o‘quvchilarining oilaviy hayotga tayyorligi bir nechta omillar bilan belgilanadi: psixologik rivojlanish darajasi, ijtimoiy tajriba va muloqot ko‘nikmalari, oilaviy muhit va tarbiya uslublari, maktabdagi tarbiyaviy ishlar tizimi, milliy va madaniy qadriyatlar ta’siri. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda interfaol pedagogik metodlarning samaradorligi alohida ta’kidlanadi. Rolli o‘yinlar, treninglar, keys-stadi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va guruhli muhokamalar o‘quvchilarda real hayotiy vaziyatlarga tayyorgarlik ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim vosita sifatida e’tirof etiladi. Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili oilaviy hayotga tayyorlash jarayoni ko‘p qirrali va kompleks pedagogik muammo ekanligini ko‘rsatadi. Bu jarayonda psixologik, pedagogik va ijtimoiy yondashuvlarning integratsiyasi, shuningdek, milliy qadriyatlar va zamonaviy ta’lim texnologiyalarining uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari 5–7 sinf o‘quvchilarini oilaviy hayotga tayyorlash jarayoni murakkab, ko‘p bosqichli va tizimli pedagogik faoliyat ekanligini tasdiqlaydi. Olingan ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, ushbu yosh bosqichida o‘quvchilarda oilaviy hayot haqidagi tasavvurlar hali shakllanish jarayonida bo‘lib, ular ko‘proq ijtimoiy muhit, tengdoshlar bilan muloqot va axborot manbalaridan ta’sirlanadi. Bu holat pedagogik ta’sirning maqsadli va ilmiy asoslangan bo‘lishini talab etadi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, o‘quvchilarda oilaviy qadriyatlar haqidagi bilimlar mavjud bo‘lsa-da, ularni amaliy hayotiy vaziyatlarga tatbiq etish ko‘nikmalari yetarli darajada shakllanmagan. Xususan, mas’uliyat, empatiya, o‘zaro hurmat va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmalari ko‘proq pedagogik yo‘naltirish va maxsus tarbiyaviy ishlar orqali rivojlanadi. Bu esa oilaviy

hayotga tayyorlash jarayonida faqat nazariy bilim berish yetarli emasligini, balki amaliy faoliyatni tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqot davomida qo‘llanilgan interfaol metodlar (rolli o‘yinlar, treninglar, muhokama va keys-stadi) o‘quvchilarda sezilarli ijobiy o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. O‘quvchilar oilaviy vaziyatlarni tahlil qilish, qaror qabul qilish va o‘z fikrini asoslash bo‘yicha faollashdi. Bu natija zamonaviy pedagogik yondashuvlar, ayniqsa faol ta’lim metodlarining samaradorligini tasdiqlaydi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat — oilaviy muhitning ta’siri alohida e’tiborga loyiqdir. Olingan natijalarga ko‘ra, oilasida ijobiy psixologik muhit mavjud bo‘lgan o‘quvchilarda oilaviy hayotga nisbatan ongli va ijobiy munosabat ancha yuqori darajada shakllangan. Aksincha, nizoli yoki beqaror oilaviy muhitda tarbiyalanayotgan o‘quvchilarda oilaviy qadriyatlarga nisbatan noaniq yoki salbiy tasavvurlar kuzatilgan. Bu holat oila va maktab hamkorligining muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi. Shuningdek, zamonaviy axborot muhitining ta’siri ham sezilarli ekanligi aniqlandi. O‘quvchilar oilaviy munosabatlar haqidagi tasavvurlarni ko‘pincha internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali shakllantirmoqda. Biroq ushbu manbalardagi ma’lumotlar har doim ham pedagogik va ma’naviy jihatdan to‘g‘ri bo‘lavermaydi. Shu sababli, pedagoglar tomonidan to‘g‘ri yo‘naltirish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish zarur. Tadqiqot natijalari shuni ham ko‘rsatadiki, oilaviy hayotga tayyorlash jarayoni fanlararo integratsiyani talab qiladi. Tarbiya, psixologiya, biologiya va ijtimoiy fanlar mazmunida oilaviy hayotga oid bilimlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarda yaxlit tasavvur shakllanishiga yordam beradi. Bu esa ularning kelajakdagi ijtimoiy rollarga tayyorligini oshiradi. Pedagogik nuqtai nazardan, o‘quvchilarni oilaviy hayotga tayyorlashda individual yondashuv ham muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir o‘quvchining psixologik xususiyatlari, oilaviy sharoiti va shaxsiy tajribasi turlicha bo‘lgani uchun tarbiyaviy ta’sir ham moslashtirilgan bo‘lishi lozim. Bu yondashuv ta’lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, 5–7 sinf o‘quvchilarini oilaviy hayotga tayyorlash jarayoni kompleks pedagogik tizim sifatida qaralishi kerak. Unda maktab, oila va jamiyat hamkorligi, interfaol metodlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar uyg‘unligi muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuv o‘quvchilarda kelajakda sog‘lom, barqaror va ma’naviy yetuk oilaviy munosabatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot 5–7 sinf o‘quvchilarini oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik asoslarini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishga bag‘ishlandi. Olib borilgan izlanishlar shuni ko‘rsatdiki, ushbu yosh bosqichi o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishida muhim davr bo‘lib, aynan shu davrda oilaviy qadriyatlar, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy me’yorlar shakllanishi tezlashadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘quvchilarda oilaviy hayotga oid tasavvurlar mavjud bo‘lsa-da, ularni amaliy ko‘nikmalarga aylantirish darajasi yetarli emas. Shu sababli, oilaviy hayotga tayyorlash jarayoni faqat nazariy bilim berish bilan

cheklanib qolmasdan, balki amaliy faoliyat, interfaol metodlar va real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish asosida tashkil etilishi lozim. Shuningdek, tadqiqot davomida oila, maktab va jamiyat hamkorligi oilaviy tarbiyaning eng muhim omillaridan biri ekanligi aniqlandi. Ijobiy oilaviy muhit o‘quvchilarda mas’uliyat, hurmat, empatiya va muloqot madaniyatini shakllantirishga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Aksincha, tarbiyaviy muhitdagi kamchiliklar o‘quvchilarning oilaviy qadriyatlarga munosabatini salbiy tomonga o‘zgartirishi mumkin. Umuman olganda, mazkur yo‘nalishdagi pedagogik ishlar o‘quvchilarda kelajakda sog‘lom, barqaror va ma’naviy yetuk oilaviy munosabatlarni qurish uchun zarur bilim, ko‘nikma va qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Pedagogik psixologiya asoslari. Toshkent.
2. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. Toshkent: O‘zbekiston.
3. Musurmonova O. Oilaviy tarbiya pedagogikasi. Toshkent.
4. Yo‘ldoshev J.G‘. Ta’lim va tarbiya nazariyasi. Toshkent.
5. Slastenin V.A., Isaev I.F., Shiyanov E.N. Pedagogika. Moskva.